

TUSSEN BABEL EN BIJBEL

De oergeschiedenis in Genesis 1-11
en haar oud-oosterse achtergrond

Prof. Hans Ausloos

F.R.S.-FNRS
Université catholique de Louvain

Prolegomena

- Genesis 1-11: geen 'geschiedenis'
- Literair-theologisch 'preludium' op 'fuga' die in Genesis 12 aanvangt met de 'geschiedenis' van Israël
- Literair-theologische Bijbelse teksten met een oud-oosterse achtergrond: schepping, vloed, toren van Babel
- Besluit: Genesis 1-11 en de 'Babel-Bibelstreit'
 - Literaire achtergrond
 - Historische achtergrond
 - Kunsthistorische achtergrond

1. Genesis 1–11 als ‘prelude’

- ▣ Genesis 1,1–2,4: van chaos naar orde in zeven dagen
- ▣ Genesis 2,5–3,24: het aards paradijs
- ▣ Genesis 4,1–16: Kaïn, Abel en de broedermoord
- ▣ Genesis 4,17–5,32: Adams nakomelingen
 - Genesis 4,17–24: de nakomelingen van Kaïn
 - Genesis 4,25–26: Set
 - Genesis 5,1–32: van Adam tot Noach
- ▣ Genesis 6,1–8,22: de ‘zondvloed’
 - Genesis 6,1–4: godenzonen en mensendochters
 - Genesis 6,5–8: God heeft spijt
 - Genesis 6,9–8,22: Noach en de ark
- ▣ Genesis 9,1–17: het ‘verbond’ tussen God en Noach
- ▣ Genesis 9,18–29: Sem, Cham, Jafet en de dronken Noach
- ▣ Genesis 10,1–32: de nakomelingen van Jafet, Cham en Sem
- ▣ Genesis 11,1–9: de toren van Babel
- ▣ Genesis 11,10–32: de nakomelingen van Sem – de voorvaderen van Abram

2. De oud-oosterse achtergrond van Genesis 1–11

- ▣ Het scheppingsgedicht (Genesis 1,1–2,4)
- ▣ Het paradijsverhaal (Genesis 2,5–3,24)
- ▣ Het vloedverhaal (Genesis 6,1–8,22)
- ▣ Het verhaal over de toren van Babel (Genesis 11,1–9)

Twee scheppingstradities

- ▣ Van chaos naar orde (Genesis 1,1-2,4) – het aards paradijs (Genesis 2,4-3,24)
- ▣ Genesis 2,4-7: “Toen JaHWeH God aarde en hemel maakte, waren er op aarde nog geen wilde planten en groeide er geen enkel veldgewas, want JaHWeH God had nog geen regen op de aarde laten vallen en er was nog geen mens om de grond te bebouwen, om het water uit de aarde omhoog te halen en de aardbodem te bevloeden. Toen boetseerde JaHWeH God de mens uit stof dat Hij van de aarde nam, en Hij blies hem de levensadem in de neus: zo werd de mens een levend wezen”
- ▣ Planten, dieren en mens versus mens, planten, dier, ‘Eva’
- ▣ Vocabulaire en stijl
- ▣ Zelfde boodschap: Gods droom van een ideale schepping

Het scheppingsgedicht (Genesis 1,1-2,4)

A. Titelvors: God schiep de hemelen en de aarde (1,1)

B. Ouverture: wanorde en onrust (1,2)

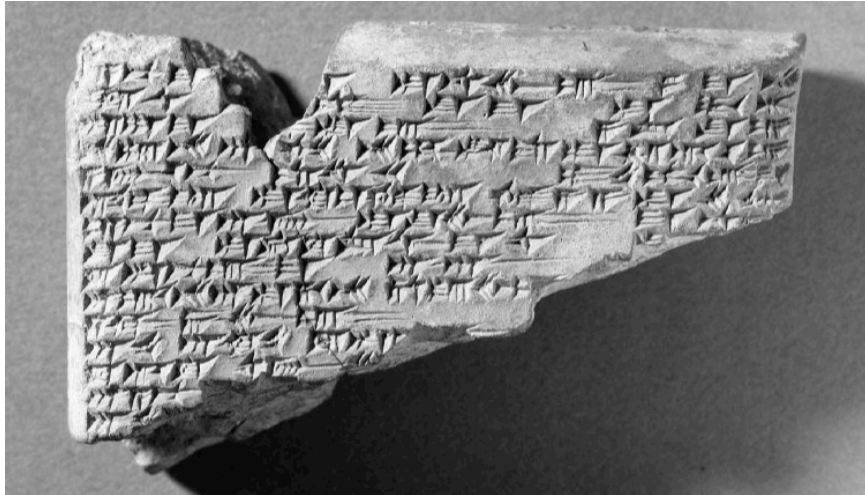
C. Middencompositie (1,3-31):

C1	<u>Dag en nacht</u> (1,3-5)	dag 1
C2	Hemel (uitspansel) en wateren (1,6-8)	dag 2
C3a	Droge land (1,9-10)	dag 3
C3b	Planten (1,11-13)	
C4	<u>Zon, maan en sterren</u> (1,14-19)	dag 4
C5	Vogels en vissen (1,20-23)	dag 5
C6a	Dieren op het land (1,24-25)	dag 6
C6b	Mens (1,26-31)	

B'. Slot: orde en rust (2,1-3)

A'. Scharniervers: JHWH God schiep/maakte de hemelen en de aarde (2,4)

Het Enuma Elisj (‘Toen daarboven...’)

Toen daarboven de hemel nog niet genoemd was, de vaste grond beneden geen naam had, alleen Apsu, hun verwekker, en Tiamat die hen allen baarde, hun wateren dooreen mengden, en er nog geen rieten hut gedekt, geen moerasland te zien was, toen er nog geen goden tot leven gewekt waren, nog niet bij name genoemd, hun lot onbepaald, toen werden de goden uit de wateren geschapen.

Lachmu en Lachamu werden voortgebracht, zij werden bij hun naam genoemd. Eindeloos namen zij toe in jaren en grootheid. Andere goden werden gevormd.

De goddelijke broeders kwamen tezamen, zij vielen Tiamat lastig terwijl zij zich naar achteren en naar voor verdrongen, ja, zij verstoorden het humeur van Tiamat door hun lawaai in het hemelrijk. Apsu kon hun geschreeuw niet temperen, Tiamat was sprakeloos over hun manieren. Hun gedrag was walgelijk, weerzinwekkend waren hun manieren, ze waren aanmatigend.

Daarop ontbood Apsu, de verwekker van de grote goden, zijn dienaar en sprak tot hem: "O mijn dienaar, die mijn geest verblijdt, kom hier en laat ons naar Tiamat gaan!"

Zij gingen en namen plaats voor Tiamat, beraadslaagden over de goden, hun eerstgeborenen. Apsu opende zijn mond en sprak tot de luisterrijke Tiamat: "Hun gedrag wekt mijn ergernis, overdag vind ik geen rust, 's nachts geen slaap. Ik wil een einde maken aan hun gedrag, hun manier van doen uitbannen, opdat de vrede weer hersteld wordt. Laten we rust hebben!"

Zodra Tiamat dit hoorde, was zij vertoornd en daagde haar echtgenoot uit. Ze schreeuwde gekrenkt, werd als enige woedend en bedroefd: "Wat? Zouden wij verwoesten wat we zelf tot stand hebben gebracht? Hun gedrag is inderdaad storend, maar laten wij welwillend zijn!".

Daarop antwoordde de dienaar en gaf Apsu raad. Vijandig en grof was het advies van de dienaar: "Vernietig, mijn vader, hun muitend gedrag, dan zult u rust hebben overdag en 's nachts slaap!"

Toen Apsu dat hoorde, klaarde zijn gezicht op, omdat hij kwaad in de zin had tegen de goden, zijn zonen. Hij sloeg zijn armen om de hals van de dienaar, en kustte hem.

Het nieuws van hun plannen bereikte de goden, hun eerstgeborenen. Toen de goden dit hoorden, waren ze opgewonden. Vervolgens werden ze rustig en bleven sprakeloos.

Hij die bijzonder wijs is, knap en bekwaam, de wijze god Ea doorzag hun plan. Hij bedacht en beraamde een meesterzet hiertegen. Bedreven vervaardigde hij een bezweringsformule, weergaloos en heilig. Hij sprak hem uit zodat hij van kracht was in de diepe wateren van Apsu. Hij stortte slaap over hem uit. In diepe slaap was hij verzonken. Toen Apsu bezwaken was en in slaap gedompeld, kon de dienaar zich niet meer bewegen.

Ea maakte zijn riem los, ontnam hem zijn kroon, verwijderde zijn stralenkrans en zette hem zelf op. Nadat hij Apsu geboeid had, vermoordde hij hem. Hij bond de dienaar vast en sloot hem op.

Nadat Ea zo zijn eigen woning bovenop Apsu gevestigd had, hield hij de dienaar in bedwang met een koord door zijn neus.

Nadat Ea gezegevierd en zijn vijanden onderworpen had, zijn triomf over zijn vijanden veiliggesteld had, rustte hij in zijn gewijde kamer in diepe vrede. Hij noemde deze kamer 'Apsu', het Diepe, want hij wees hem aan als heiligdom. Daar ook maakte hij zijn cultusplaats. Ea en zijn gemalin woonden er in pracht en praal.

In de kamer van de schikgodinnen, in het verblijf van de lotsgodinnen, werd een god geboren, de machtigste en wijste van alle goden. In het hart van het heilige Apsu werd Marduk geschapen. Het was Ea, zijn vader, die hem verwekte en het was zijn moeder die hem baarde. (...)

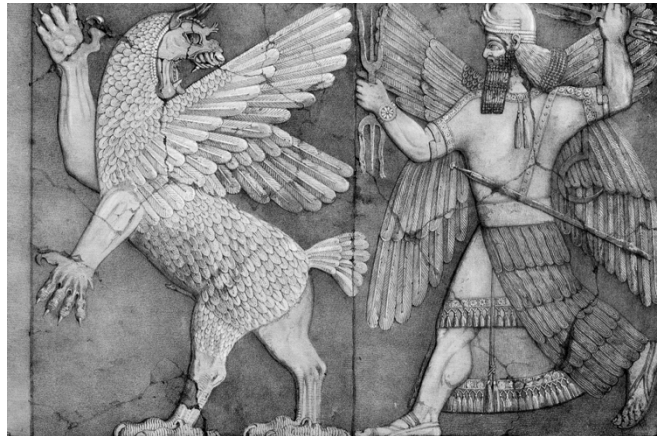
Hij maakte hem volmaakt, rustte hem toe met tweevoudige goddelijkheid. Hoog verheven was hij boven hen, hen in alles overtreffend, volmaakt waren zijn ledematen, onbegrijpelijk, niet te bevatten, nauwelijks voor te stellen.

Een van de goden bracht een viervoudige wind voort, hij maakte windstoten om Tiamat te storen. De goden kregen geen rust en leden in de storm. Zij beraamden onheil in hun hart en zeiden tegen Tiamat, hun moeder: "Toen zij Apsu, uw gemaal, vermoordden, bent u hem niet te hulp geschoten, maar u hield zich stil. Sinds een van ons de vreselijk viervoudige storm schiep, is uw buik in beroering en zo kunnen wij niet slapen. Laat Apsu, uw gemaal, toe tot uw geest, en de dienaar die bedwongen is! U bent er nog alleen." ... Toen bereidde Tiamat de strijd tegen de goden voor, haar nakomelingen, om Apsu te wreken, bracht zij ellende.

Terwijl de goden van de strijd hun wapens scherpten, namen Tiamat en Marduk, de meest wijzen van de goden, het tegen elkaar op. Zij vochten, waren in strijd gewikkeld. De Heer gooide zijn net uit om haar in te sluiten, de kwaadaardige wind die hem volgde, liet hij los op haar gelaat. Toen Tiamat haar mond opende om hem te verzwelgen, dreef hij de kwaadaardige wind naar binnen zodat zij haar lippen niet kon sluiten. Toen de trotse wonden haar buik belaagden, was haar lichaam gezwollen en haar mond wijd open. Hij schoot de pijn af, en deze verscheurde haar buik, sneed door haar ingewanden, doorboorde het hart. Nadat hij haar zo bedwongen had, bluste hij haar leven uit. Hij gooide haar lijk neer en vertrapte het.

Tiamat en Marduk

Marduk trapte op de benen van Tiamat, met zijn meedogenloze knots verpletterde hij haar schedel. Toen hij de aders van haar bloed doorsneden had, droeg de noordenwind ze naar geheime plaatsen. (...) Toen rustte de god om haar dode lichaam te bekijken, hij wilde het monster verdelen om er een ingenieus werk van te vervaardigen. Hij deelde haar als een schelpdier in tweeën: de ene helft zette hij rechtop als de hemel, hij bracht grendels aan en stelde wachters aan. Hij beval hen ervoor te zorgen dat haar wateren niet zouden ontsnappen.

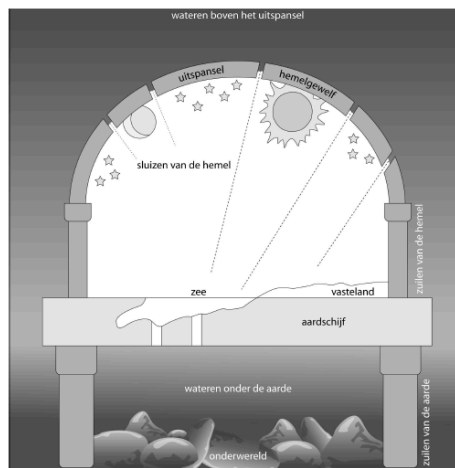
Marduks hart zette hem ertoe aan een ingenieus werk te volbrengen. Hij opende zijn mond, wendde zich tot Ea. (...): "Bloed wil ik samenvoegen en beenderen doen ontstaan. Ik wil een woesteling maken, 'mens' zal zijn naam zijn. Ja, ik wil een woeste mens scheppen. Zijn taak zal zijn de goden te dienen, opdat zij op hun gemak zullen zijn (...) Ea antwoordde hem: "Laat slechts één van de goden uitgeleverd worden; hij alleen zal omkomen zodat de mens van zijn bloed gevormd wordt. Roep de verheven goden hier in vergadering, laat de schuldige uitgeleverd worden zodat zij kunnen blijven."

Marduk riep de verheven goden in vergadering bijeen. (...) De koning richtte het woord tot een god: "Wie was de aanstichter van de opstand, wie hitste Tiamat op zodat zij zich aansloot bij de strijd? Laat de aanstichter van de opstand worden uitgeleverd. Ik zal hem laten boeten voor zijn schuld zodat jullie in vrede kunnen leven!" De verheven goden antwoordden hem, de raadgever van de goden zei: "Kingu was de aanstichter van de opstand; hij hitste Tiamat op zodat zij zich aansloot bij de strijd." Zij boeiden Kingu en hielden hem vast voor Ea. Zij dienden hem de straf toe en sneden zijn aderen door en met zijn bloed maakten zij de mens. Ea legde de mens dienstbaarheid aan de goden op en liet de goden vrij.

Gelijkenissen en verschillen

- ▣ Raakpunten: oerchaos, scheiding van de wateren, ...
- ▣ Verschillen:
 - Schepping als resultaat van conflict
 - Mens als slaaf van de goden (Genesis 1,26: “Nu gaan wij de mens maken, op ons gelijkend...”)
- ▣ Literaire afhankelijkheid?

Het wereldbeeld Genesis 1

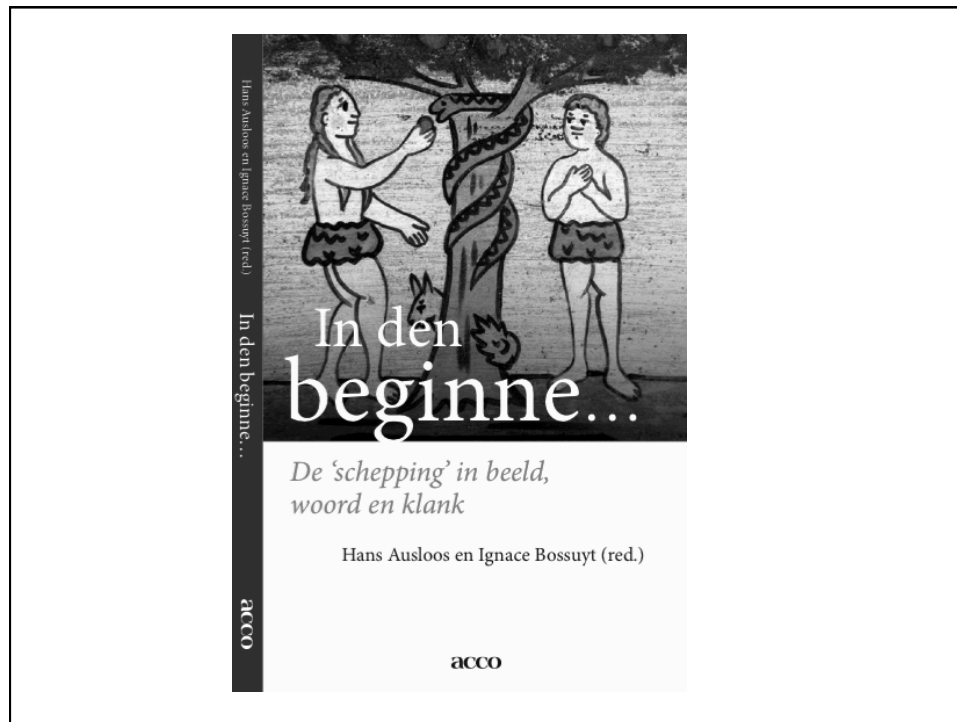

Genesis 1-2 en de oud-oosterse achtergrond

- ▣ Babylonische ballingschap (6de eeuw v. Chr.)
- ▣ Israël in geloofscrisis
- ▣ God is machtige schepper
 - God staat aan begin van schepping, terwijl Marduk geschapen is
 - God is schepper van hele universum
 - God is machtiger dan eender welke god
 - zon en maan
- ▣ God is betrouwbaar
- ▣ God brengt orde in de chaos
- ▣ De zevende dag

Het paradijsverhaal in Genesis 2,4-3,24

- ▣ Een andere scheppingstraditie
- ▣ De 'mens' als verbindende factor: de mens moet heersen over de schepping
- ▣ Autoriteit of machtsmisbruik?
- ▣ Geen paradijs zonder grenzen
 - Genesis 1,29: geen bloedvergieten
 - Genesis 2,16-17: "Je mag van alle bomen in de tuin overvloedig eten, maar van de boom van de kennis van goed en kwaad mag je niet eten, want op de dag dat je daarvan eet, zul je sterven"
- ▣ Heersen over de dieren

De tuin van/in Eden

- ▣ De boom van kennis van goed en kwaad (Genesis 3,3.5.6.11.12.17)
- ▣ De levensboom (Genesis 2,9; 3,22.24)

Fig. 3.—Asherah.

Het Gilgamesj-epos

- ▣ 12 kleitabletten uit Assurbanipals bibliotheek (7de eeuw v.Chr.)
- ▣ Gaat terug op ouder prototype
- ▣ Gilgamesj is despoot in Babylonië
- ▣ De goden scheppen het monster Enkidu als tegenspeler
- ▣ Gilgamesj en Enkidu sluiten vriendschap
- ▣ Als Enkidu sterft, gaat Gilgamesj op zoek naar het eeuwige leven.
- ▣ Enkidu ontmoet Utnapistim, die hem over de vloed verteld, die hij heeft overleefd

Ut-napištim sprak tot hem, tot Gilgameš: "Jij kwam hier vermoeid en uitgeput aan; wat kan ik jou geven voor de terugreis naar jouw Land? Ik zal jou, Gilgameš, een groot geheim onthullen; een [goddelijk] mysterie [zal ik jou vertellen]: er is een plant die eruitziet als een woestijndoorn; zij heeft doornen als een roos en [prikt de handen]; maar als jij deze plant in handen krijgt [zul jij weer ...]!" Toen Gilgameš hoorde wat hij zei opende hij een schacht [(in de bodem) en wierp zijn werktuigen weg]; zware stenen bond hij aan [zijn voeten]; die trokken hem neer in de Apsû, [de woonplaats van Ea]. Hij nam de plant, en trok ze uit [met beide handen]; de zware stenen sneed hij los [van zijn voeten], en de zee wierp hem terug op de oever. Gilgameš sprak tot Ur-šanabi, de veerman: "Deze plant, Ur-šanabi, is de plant die het hart doet slaan; met haar kracht kan de mens zijn levenskracht terugvinden. Ik neem ze mee naar Uruk-de-Schaapskooi, en zal ze te eten geven aan een oude man, om haar te beproeven. Haar naam is 'De oude man wordt weer jong'. Dan zal ik er zelf van eten, en weer worden als in mijn jeugd!' Na twintig mijlen braken zij brood; na dertig mijlen maakten zij een rustplaats. Toen zag Gilgameš een bron met fris water; hij stapte er in, om in het water te baden."

De slang

- ▣ “Maar de slang had de geur van de plant opgesnoven. [Heim]elijk dook ze op, en pakte de plant. Terwijl ze zich omkeerde, wierp ze reeds haar (oude) schubben af. Toen zat Gilgameš neer en weende; de tranen stroomden over zijn wangen.”
- ▣ Slang als symbool voor vruchtbaarheidsgod

Reenenutet

Het vloedverhaal (Genesis 6,1-8,22)

- Vloed als goddelijke straf:
"JaHWeH zag hoezeer de slechtheid van de mensen op aarde was toegenomen (...). Daarom kreeg Hij spijt dat Hij de mens op de aarde gemaakt had, en Hij was er zeer verdrietig om. (...) Alleen Noach vond genade in de ogen van JaHWeH." (Genesis 6,5-6)
- Een gecomponeerd verhaal:
 - Twee chronologieën: 40 dagen (7,4.12.17) of 150 dagen (7,24; 8,3)
 - Één paar dieren (6,19-20) of zeven paar (7,2-3)
 - Herhalingen

„Zondvloed wetenschappelijk verklaard’

BRUSSEL (ap) — Wetenschappers vermoeden dat de inslag van een planetoïde in de Bellingshausenzee, nabij Antarctica, een vloedgolf van bijbels formaat veroorzaakte. Dat is de conclusie van een recente expeditie naar het Zuidpoolgebied. Alleen Noach zag de planetoïde op tijd.

Het Duitse onderzoeksschip Polarstern bracht in 1995 een internationaal onderzoeksteam naar de plek waar Amerikaanse onderzoekers in 1992 hadden gevonden.

De planetoïde Eltanin, genoemd naar het Amerikaanse schip dat er de eerste sporen van vond, stortte neer in zee, met een kracht die vergelijkbaar was met de explosie van 100 miljard ton TNT. Bij de inslag vloog het water tot vijf kilometer in de lucht. De inslag had 2,15 miljoen jaar geleden plaats, ongeveer op het moment dat onze voorouders stenen tools gebruikten.

deed ontstaan van 20 tot 40 meter hoog, die aan de kusten van Zuid-Amerika en Antarctica uitgroeiden tot tien keer hogere vloedgolven. De vernietigende landing in zee liet geen krater achter, maar een planetoïde op 1000 meter diepte.

ge voorkomen van mariene microfossielen in het gebergte van Antarctica, hoog boven zee niveau.

Geoloog Peter Barrett van de Victoria Universiteit van Wellington acht de idee dat de microfossielen rechtstreeks uit het vloedgebied komen als aanvaardbaar.

Ark van Noach (weeral) gevonden

ANKARA (ap) — Een groep Amerikaanse onderzoekers heeft bewezen dat de berg Ararat in Oost-Turkije de Ark van Noach is. Ze hebben de berg van een rechte hoek en zit onder een rechte hoek van 4500 meter hoog aan de noordzijde van de berg. Volgens de bijbel landde Noach na de zondvloed op de berg Ararat. Het verhaal heeft tal van onderzoekers

naar de berg getrokken en velen hebben beweerd bootachtige constructies te hebben gevonden op lagere hoogten.

Edward Crawford, woordvoerder van Projekt von Bora, zoals de Amerikaanse groep heet, beweert dat het deze keer om een echte vondst gaat die al negen jaar geleden gebeurde, maar geheim werd gehouden.

den om ze wetenschappelijk te onderzoeken. Op luchtfoto's die hij toonde, was vaag te zien van een grote constructie.

De kist die Crawford ter grootte van een spreker heeft, is nu in de kist van de berg Ararat.

Noodweer boven Brussel: 'Een echte zondvloed'

Dinsdagmorgen trok er opnieuw een onweer over Brussel. En dat bleef niet zonder gevolgen. Vooral Ukkel werd zwaar getroffen. Op verschillende plaatsen was er ernstige verkeers hinder.

Atrachasis-epos

- ▣ Spijkerschrift
- ▣ 17de eeuw v.Chr.
- ▣ Kopieën tot 7de eeuw v.Chr.
- ▣ Mens wordt door toedoen van Enki geschapen als dienaar van de goden
- ▣ Menselijk lawaai
- ▣ Vloed
- ▣ Enki verwittigt Atrachasis die een ark bouwt

Het Gilgamesj-epos

Toen sprak Utnapistim tot Gilgames: Wat verborgen is, Gilgames, zal ik u zeggen, een geheim der goden u bekend maken: Surippak, een stad die gij kent en die aan de oever van de Eufraat is gelegen – deze stad was reeds oud, de goden woonden erin. De grote goden besloten een zondvloed te maken. Er werd overleg gepleegd (...)

Hij zei: breek het huis af en bouw een schip, laat los je bezit, bekommer je om je bestaan, laat je have en goed in de steek, breng je leven in veiligheid, neem in het schip allerlei levende wezens mee! Wat betreft het schip dat je moet bouwen – zijn maten moeten goed berekend zijn, breedte en lengte moeten met elkaar evenredig zijn

Alles wat mij toebehoorde, laadde ik in, wat ik aan levende wezens bezat, laadde ik in. Ik liet heel mijn gezin en mijn familie inschepen. Veestapel, wild en alle ambachtsvoormannen laadde ik in. Een termijn had Samas mij gesteld: "’s Morgens zal ik dadelbrood laten regenen, ’s avonds tarwe – scheep je dan in en sluit je poort af!"

Bij de eerste morgenschemering kwam een zwarte wolk van de horizon naderbij. In die wolk donderde Adad; Sullat en Chanis (stormgoden) trekken voor hem uit, als herauten snellen ze over berg en vlakte. Eragal (god van de onderwereld die een oceaan is) geeft de zee vrij baan. Nunurta doet het water over de dijken heenlopen

De goden geraakten in angst voor deze vloed, ze vluchten omhoog naar de hemel van Anu, hurken bijeen als honden, ze kamperen buiten. Istar schreeuwt als een vrouw in weeën, de meesteres der goden klaagt met welluidende stem: "Ware die dag toch maar tot leem geworden, toen ik in de vergadering der goden onheil gebod! Hoe kon ik toch in het beraad der goden onheil bevelen, de strijd tot verdelging van mijn mensen gebieden! Als volgt sprak ik: 'Mijn mensen brengen wel voort, doch ze zullen als voedsel voor de vissen de zee vullen!'".

Pas toen de zevende dag aanbrak, hield de zuiderstorm op te overstromen en te woeden, de storm die als een barende om zich heen had geslagen. Rustig werd de zee, de storm ging liggen, de overstroming hield op.

Bij de berg Nisir legde ik het schip aan.

Toen de zevende dag aanbrak, zond ik een duif uit, liet haar los – de duif vloog weg, maar kwam weer terug. Geen rustplaats bood zich haar oog, daarom keerde zij terug. Ik zond een zwaluw uit, liet haar los – de zwaluw vloog weg, maar kwam weer terug. Haar oog kon geen rustplaats vinden, daarom keerde ze terug. Toen zond ik een raaf uit, liet hem los, de raaf vloog weg, zag dat de wateren nu waren weggevloeid, vond te vreten, fladderde rond, kraste en keerde niet meer terug. Toen liet ik allen naar buiten gaan naar de vier winden, droeg een offer op en goot een plengoffer uit op de top van de berg.

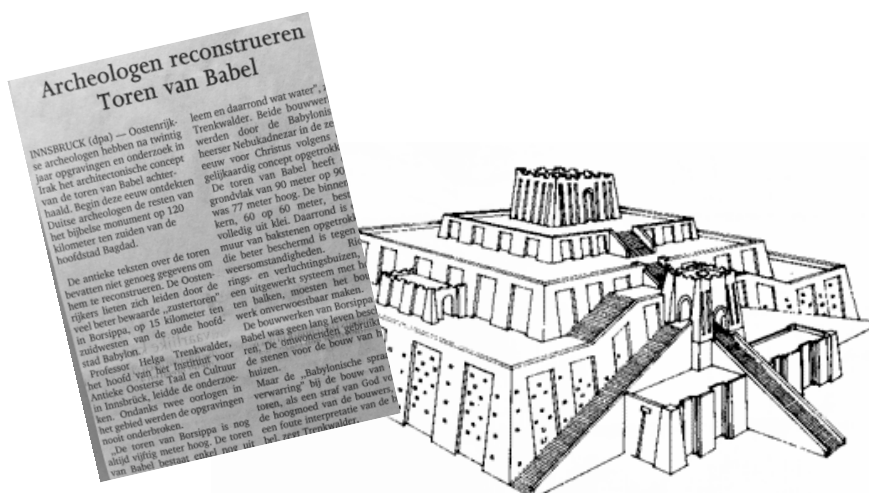
De toren van Babel (Genesis 11,1-9)

- ▣ Inleiding: één taal – één woonplaats (vv. 1-2)
- ▣ De mensen wilen een stad bouwen met een toren om verspreiding tegen te gaan (vv. 3-4)
- ▣ JaHWeH inspecteert de werken (v. 5)
- ▣ JaHWeH wil niet dat de mensen één taal spreken (vv. 6-7)
- ▣ JaHWeH verspreidt de mensen over de hele aarde; einde van de werken (v. 8)
- ▣ Slot: vele talen – veel woonplaatsen (v. 9)

“Daarom noemt men de stad Babel, want JaHWeH heeft daar verwarring gebracht (*balal*) in de taal van alle mensen, en hen vandaar over de hele aardbodem verspreid” (v. 9)

Babels ziggoerat

**Besluit:
Friedrich Delitzsch (1850–1920)
de “Babel-Bibelstreit”**

TUSSEN BABEL EN BIJBEL

De oergeschiedenis in Genesis 1–11
en haar oud-oosterse achtergrond

Prof. Hans Ausloos

F.R.S.-FNRS
Université catholique de Louvain